

ORIGINALNI NAUČNI RAD**Jelena Mičić¹, Milomir Trivun²**¹Ekonomski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu²Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Univerzitet u Istočnom Sarajevu**UDK: 796.035:338.48**

Doi: 10.7251/SIZ0215019M

**OPRAVDANOST FINANSIRANJA
REKREACIJE U TURIZMU****Sažetak**

Pojam rekreacija dolazi od latinske riječi *recreo, recreare*, pri čemu možemo razlikovati prefiks *re* koji znači „ponovno“, a *creare* znači „oblikovati, stvoriti, regenerisati.“ Antropološki smisao ove formulacije daje nam smislenu definiciju koja znači obnoviti, osposobiti, odmoriti, revitalizovati, regenerisati. Turizam je skup privrednih i neprivrednih odnosa i pojava koji proizilazi iz putovanja i boravka izvan domicila, te potrošnja sredstava ostvarenih u pravilu u mjestu stalnog boravka. U Bosni i Hercegovini turizam je dobio značajnu privrednu i razvojnu ulogu kandidovanjem Sarajeva za organizaciju XIV Zimskih olimpijskih igara 1984. godine. Priprema i organizacija igara generisala je veliki broj radnih mjesta. Samo u ugostiteljstvu i turizmu broj zaposlenih u 1984. u odnosu na 1983. povećao se 17,7%.

Prije nepunih pedeset godina u svijetu je registrovano 25 miliona inostranih turističkih dolazaka, a 1965. godine 114 miliona, a u 1970. godini u međunarodnim turističkim kretanjima zabilježeno je 116 miliona ljudi. Prema podacima svjetske turističke organizacije (UNWTO) u 1996. godini u međunarodnom turističkom prometu zabilježeno je 594 miliona turista a ostvaren je devizni priliv od 423 milijarde dolara. Tokom posljednje dvije decenije, turizam pokazuje značajan rast i postaje 'globalni fenomen' sa sve većim udjelom u svjetskoj ekonomiji. Do sada je UNWTO objavila podatke za 2014. godinu u kojoj je registrovano 1.135 miliona inostranih turista, što predstavlja rast od 4,4% u odnosu na 2013. godinu. Takođe, rast je ostvaren i u ukupnom prihodu od turizma od 3,7%, te on u 2014. godini iznosi 1.245 milijardi dolara (937 milijardi evra), a ako se ovom iznosu dodaju prihodi za usluge međunarodnog transporta dolazimo do iznosa od 1,5 triliona dolara, tj. prosječno 4 milijarde dolara na dan.

Glavna hipoteza u ovom radu je da turizam i rekreacija u turizmu mogu značajno doprinijeti ukupnom ekonomskom razvoju, životnom standardu i blagostanju, ako se država pozicionira kao kvalitetna i privlačna turistička destinacija.

Ključne riječi: finansije, rekreacija, turizam, aktivan odmor, ugostiteljstvo

1. UVOD

Mitić (2001) turizam je društveno ekonomska pojava koja uz sport karakteriše život naše civilizacije krajem XX vijeka. Najopštiju definiciju nalazimo kod Vujaklije (1986, str. 938). „*Turizam (fr. tour obilazak, putovanje, tourisme) putovanje radi zabave, zadovoljstva, zanimljivih krajeva, liječenja, turistika*“ Turizam se vezuje isključivo za čin putovanja.

Definisanjem pojma turizam bavi se i danas veliki broj istraživača iz raznih oblasti dodirnih sa turizmom. Kao polazište poslužiće nam definicija AIECT, međunarodna asocijacija turizma, (prema Markoviću S. i Z. 1970, str. 10): „*Turizam je skup odnosa i pojava koje proizilaze iz putovanja i boravka posjetilaca nekog mjesta, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako se takvim boravkom nije povezana nikakva njihova privatna djelatnost.*“

Prema Cicvariću (1980. str. 28) „*Turizam je skup privrednih i neprivrednih odnosa i pojava koji proizilazi iz putovanja i boravka izvan domicila, te potrošnja sredstava ostvarenih u pravilu u mjestu stalnog boravka.*“ Kao što se vidi, ovdje je osnovno polazište sa tačke privrednih i neprivrednih pojava i odnosa, pa je turizam smješten u kategoriju potrošnje stečenih sredstava.

Nasuprot tome Alfier (1977, str. 15) sagledava turizam sa stanovišta poboljšanja ljudskih osobina. Za njega je: „*aktivnost pomoću koje čovjek ostvaruje i unapređuje ljudske osobine čovječnosti, humanosti, bilo u međuljudskim odnosima bilo u pogledima i spoznajama pojedinaca, u njihovom odnosu prema svijetu i prema prirodi.*“

Relac (1987, str. 5) definiciju bazira na humanističkim aktivnostima među ljudima i između ljudi i prirode, koji se dešavaju u toku boravka van mjesta stanovanja. On zaključuje: „*Proizilazi da je turizam, prije svega humanistička aktivnost u kojoj čovjek družeći se sa ljudima potvrđuje i unapređuje svoje ljudske osobine. Tu humanizaciju čovjek ne potvrđuje samo prema drugim ljudima nego i prema prirodi u kojoj provodi svoju izvandomicilnu dokolicu.*“

U okviru turizma razvio se čitav niz selektivnih vrsta u zavisnosti od godišnjeg doba, geografskih ili istorijskih lokaliteta, uzrasta, zdravstvene situacije i tako dalje. Tako da postoje: kongresni, lovni, ribolovni, seoski, nautički, dječiji, zdravstveni, planinski, zimski...

Gnjato i sar. (2005) turizam kao najsloženija grana privrede u mnogo čemu počiva na valorizaciji prirodnih potencijala, posebno onih koji pokazuju mogućnost aktivnog odmora ili upražnjavanje različitih sportova. Među brojnim funkcijama turizma, zasnovanih na vrednovanju prirodnih potencijala, posebno klimatskih, ali i hidroloških te u cjelini ekoloških, naglašavamo zdravstvenu.

Hadžikadunić i sar. (2002) turizam se u svijetu, pa i kod nas, razvio u značajnu privrednu djelatnost, sa zapaženim uticajem na ukupan društveno-ekonomski razvoj zemlje. Pored osnovnih ekonomskih funkcija turizma, važnu ulogu imaju brojne društvene funkcije, kao što su zdravstvena, sportsko-rekreativna, kulturna, obrazovna, socijalna i politička funkcija. Preteče današnjeg turizma javljaju se već u antičko doba. U staroj Grčkoj su razne predturističke pojave bile najbliže pojedinim današnjim turističkim kretanjima. Tu se, prije svega misli na olimpijske igre. Za vrijeme održavanja olimpijskih igara dešavala su se, pored ostalih, masovna putovanja. Većina Grka se tih dana nalazila u Olimpiji, gdje su se pored sportskih, održavala i takmičenja u poeziji, drami i komediji, te odgovarajuće muzičke priredbe. Ekspe-

dicija putovanja bila su češća od individualnih, preduzimana su u ratne ili, mnogo češće, u trgovačke svrhe. U tom cilju putovali su stari Feničani, Kartaginjani i stari Grci, koji su imali svoje kolonije po Sredozemnom moru - centru svijeta antičkog doba.

U novije vrijeme, turizam je obuhvatio gotovo sve strukture društva i posljedice turističkog prometa osjećaju se u najširoj ekonomskoj ravni, što je dovelo do tretiranja turizma kao masovne pojave i jedne vrste planetarnog fenomena. Turizam je kompleksna društveno-ekonomska pojava koja može značajno doprinijeti rastu i razvoju ekonomije u Bosni i Hercegovini, a dalje i poboljšanju nacionalne konkurentnosti. Turizam predstavlja važan segment ekonomske aktivnosti i ima jak uticaj na gotovo sve aktivnosti sredine gdje se razvija. Za bolje sveukupne rezultate turističke aktivnosti u zemlji, turizam bi trebao počivati, i u velikom dijelu razvijati se na osnovu domaćih resursa, jer se na taj način ostvaruje bolji neto devizni efekt i smanjuje se uvozna zavisnost. Funkcije turizma mogu se posmatrati kao primarne (ekonomske) i sekundarne (neekonomske) funkcije. Djelovanje navedenih funkcija međusobno je povezano i isprepletano složenim socio-ekonomskim odnosima.

Kao najvažnije ekonomske funkcije turizma izdvajaju se:

Funkcija konverzije, opisuje sposobnost turizma da neekonomske resurse pretvori u ekonomske. Na taj način angažuju se sredstva koja, kad ne bi bilo turizma, ne bi ni ostvarivali ekonomske efekte.

Induktivna funkcija, izražava ulogu koju turizam i turistička potrošnja imaju u povećanju ukupnih efekata proizvodnje, odnosno, kvantitativno i kvalitativno kretanje ukupne proizvodnje koja je jednim dijelom podstaknuta i usmjerena na potrebe turizma.

Multiplikativna funkcija, definiše domino efekat turističke aktivnosti na privredu zemlje, kroz gotovo sve ekonomske djelatnosti. Ova funkcija se realizuje kroz proširenje tržišta, rast ukupnog prihoda i na kraju kroz multiplikovani učinak na bruto društveni proizvod zemlje.

Funkcija akceleratora se ogleda u potencijalu turizma da razvija određena geografska područja ili privredni sektor (granu) brže i sveobuhvatnije nego li druga područja ili privredne sektore.

Uravnoteženje robno-novčanih odnosa, kao važna ekonomska funkcija turizma, ostvaruje se kroz plasman roba i usluga turistima i direktnim prilivom efektivnog novca u nacionalnu ekonomiju, što naročito povoljno djeluje na uravnoteženje robno-novčanih tokova.

Izvozna funkcija turizma realizuje se kroz plaćanja stranih državljana za domaće robe i usluge. Iz tog razloga se prihodi ostvareni kroz turističku aktivnost nazivaju nevidljivim izvozom ili izvozom na licu mjesta. Brojne su pogodnosti izvoza putem turizma, od manjih transportnih troškova, manjih troškova promocije te mogućnosti plasmana domaćih roba koje inače nisu pogodne za izvoz.

Podsticaj razvoju nerazvijenih područja je još jedna funkcija turizma koju treba ozbiljno shvatiti i insistirati na realizaciji njenih potencijala. Područja koja nisu ekonomski

razvijena upravo posjeduju veći ekološki potencijal koji se može staviti u ekonomsku funkciju kroz razvoj ekološkog turizma, oplemenjujući tako prostor novim investicijama.

Funkcija zapošljavanja se realizuje kroz značajan broj novozaposlenih lica u područjima gdje se razvija turizam. Naročito značaj je u tome što turizam zapošljava veliki broj žena, nedovoljno obrazovnih kadrova, te da pruža mogućnost sezonskog zapošljavanja.

Kao najvažnije neekonomske funkcije turizma izdvajaju se zdravstvena, zabavna, kulturna, socijalna i politička funkcija.

Društveni karakter turizma pokreće ljude na putovanje kroz koje oni zadovoljavaju svoje lične potrebe i pobude (odmor, rekreacija, zabava itd.) koje nisu ekonomski motivisane. Prilikom zadovoljavanja ovih potreba turisti troše dio svog dohotka, tj. ostvaruju turističku potrošnju. Razlika između prihoda koji se ostvare od inostranih turista i uvoza koji je sadržan u potrošnji ino turista predstavlja neto devizni efekat turizma.

Republika Srpska raspolaže respektabilnim resursima razvoja planinskog turizma. Na to ukazuje nekoliko značajnih planinskih lokaliteta sa mnoštvom geo morfoloških, hidrografskih, bio klimatskih i biografskih turističkih vrijednosti. Intenzivan razvoj savremenog planinskog turizma prati razvoj turističke infrastrukture i suprastrukture. Prekretnicu u razvoju planinskog odnosno zimskog planinskog turizma imale su XIV Zimske olimpijske igre, održane u Sarajevu početkom 1984. i na okolnim planinama (Jahorini, Trebeviću, Igmanu, Bjelašnici). Nakon Olimpijade, Jahorina se afirmiše u izuzetno privlačnu turističku destinaciju, te je uključena i u međunarodne turističke tokove. Od značajnih turističkih planinskih lokaliteta Republike Srpske možemo izdvojiti: Jahorinu (Olimpijski ski centar), Vlačić (ski centar Srebrenik i vazдушnu banju Kneževo), Javor (ski centar Igrišće), Kozara (nacionalni park), Zelengora-Maglič-Volujak (Nacionalni park „Sutjeska“), Borje (sportsko-rekreativni centar), Borike (vazдушna banja i zimsko rekreativni centar)...

2. METOD

Istraživanje je bazirano na primjeni standardnih metodoloških principa koja se koriste u ekonomskim i humanističkim istraživanjima. Prikupljeni su relevantni podaci kroz primjenu statističkih metoda, komparativnih metoda, zatim kroz primjenu istorijskog metoda, deduktivno i induktivno zaključivanje, sintetizovanje analiziranog sadržaja i kratak kritički osvrt. Primijenili smo i objektiviziranu procjenu dostignutog nivoa razvoja turizma u BiH. U radu se želi ukazati na neiskorišćene resurse i potencijale turizma, a naročito rekreacionog turizma u Bosni i Hercegovini, koji mogu dati značajan doprinos ukupnom ekonomskom rastu i razviju, što dalje doprinosi i poboljšanju konkurentnosti i životnog standarda u BiH. Za potrebe adekvatnog prikaza i analize podataka o konkurentnosti sektora turizma prikazani su podaci Svjetskog ekonomskog foruma koji su dobijeni na osnovu složenih statističkih i kvantitativnih metoda uz primjenu benčmark metoda. Indeks konkurentnosti turizma za svaku od 140 posmatranih zemalja dobijen je na osnovu 79 indikatora grupisanih u četrnaest

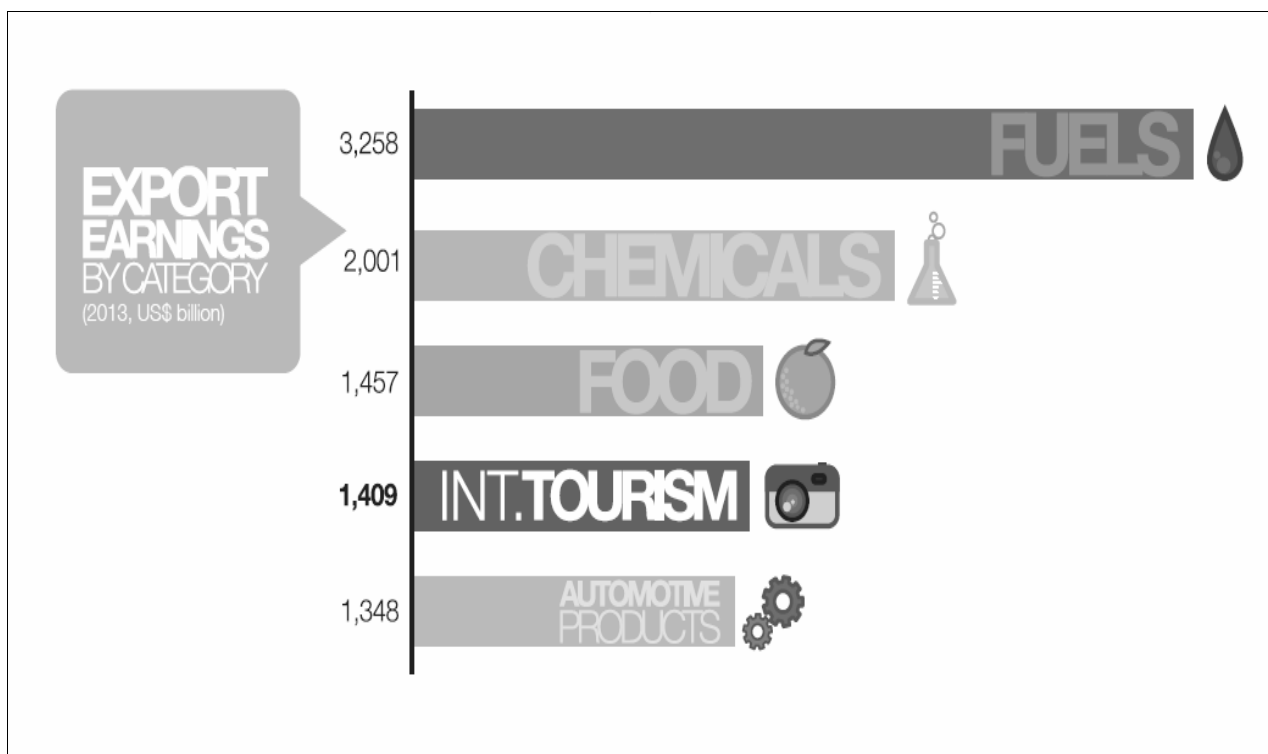
stubova konkurentnosti turizma. Za svaku zemlju primjenjuje se ista metodologija, što omogućava poređenje indikatora na svjetskom nivou, kao i praćenje kretanja indikatora određene zemlje tokom vremena. U ovom radu su predstavljeni podaci za Bosnu i Hercegovinu, Austriju i Grčku, zatim su ti podaci analizirani kroz komparativni metod, dedukciju, indukciju, sintetizovanje analiziranog sadržaja došlo se do zaključivanja o postavljenoj hipotezi.

3. REZULTATI

Kao vodeća organizacija u polju turizma u svijetu, UNWTO promoviše turizam kao pokretač ekonomskog rasta, održivog razvoja i ekološke odgovornosti, nudeći podršku sektoru turizma u unapređenju znanja i kvalitetu politike širom svijeta. UNWTO ima 156 zemalja članica sa preko 400 obrazovnih institucija, turističkih udruženja i lokalnih turističkih organizacija.

Prema podacima UNWTO međunarodni turizam obuhvata 30% svjetskog izvoza usluga i 6% ukupnog svjetskog izvoza, a njegov udio je približan kako u razvijenim, tako i u zemljama u razvoju. Turizam je četvrta izvozna kategorija u svijetu, posle goriva, hemikalija i hrane, ali značajno prije automobila (UNWTO 2015). Podaci o svjetskom izvozu prema osnovnim kategorijama izvoza predstavljeni su na Grafikonu 1.

Grafikon 1: Svjetski izvoz prema osnovnim kategorijama izvoza, 2013 g. (u milijardama dolara)

Izvor: UNWTO (2015). strana 14. dostupno na:

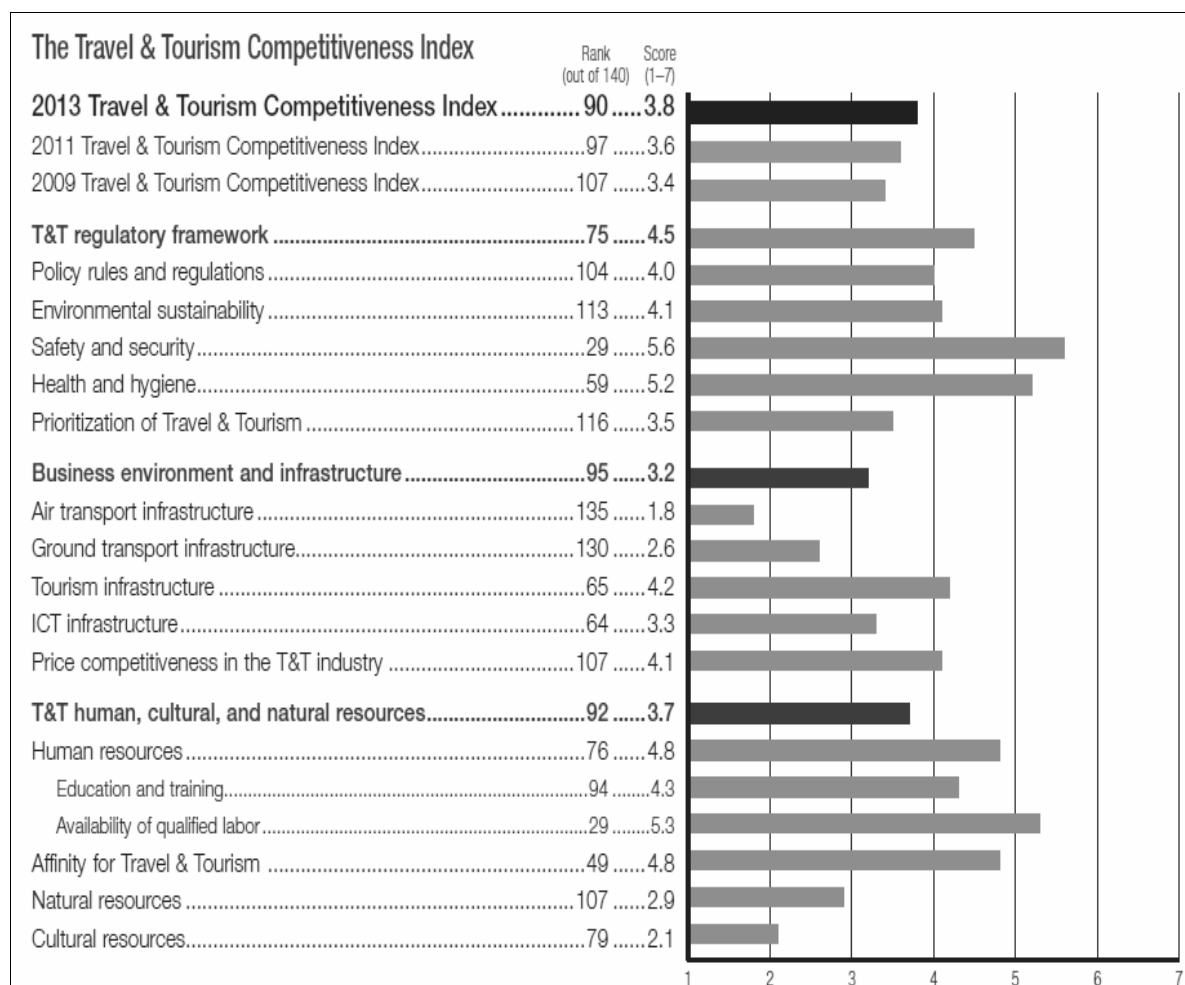
http://dtxq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_annual_report_2014.pdf

Pristupljeno 04.12.2015

Poznavajući ekonomske potencijale RS i BiH, proizilazi da se u glavne svjetske tokove ne možemo značajno uključiti kroz izvoz goriva, dok su i hemijski proizvodi vrlo upitni. Upravo izvoz hrane i značajniji razvoj turizma trebaju biti opredjeljenje i orijentacija naše privrede. Ovde dolazimo do pitanja koji su to ometajući faktori razvoja turizma u BiH i RS, te zašto ovaj sektor kod nas ne bilježi značajne ekonomske efekte?

Najznačajnija istraživanja iz područja globalne konkurentnosti, kao i konkurentnosti turizma sprovodi Svjetski ekonomski forum iz Davosa (WEF). Najznačajniji svjetski izvještaj iz oblasti turizma je „The Travel & Tourism Competitiveness Report“ – Izvještaj o konkurentnosti putovanja i turizma Svjetskog ekonomskog foruma, koji obuhvata oko 140 zemalja rangiranih prema indeksu konkurentnosti turizma koji se sastoji od četrnaest sub-indeksa i 79 različitih indikatora. Izvještaji se publikuju na dvogodišnjem nivou i omogućavaju stalno praćenje i upoređivanje indikatora i na osnovu dobijenih podataka omogućava kvalitetnu osnovu za djelovanje u pravcu poboljšanja performansi unutar pojedine zemlje. Najnoviji Izvještaj o globalnoj konkurentnosti turizma odnosi se na 2015. godinu, ali je Bosna i Hercegovina isključena iz ovog izvještaja, kao i iz Izvještaja o globalnoj konkurentnosti za tu godinu, jer je postojao značajan disparitet između podataka za tu godinu i prethodnog petogodišnjeg trenda. Poslednji objavljeni Izvještaj u kojem postoje podaci za Bosnu i Hercegovinu je Izvještaj za 2013. godinu (WEF 2013) i ti podaci su prezentovani i analizirani u ovom radu. U Izvještaju za 2013. godinu nije došlo do značajnih promjena u najbolje rangiranim zemljama. Najbolje je ocijenjena Švajcarska sa ocjenom 5,66 (ocjene se kreću u rang 1-7), zatim Njemačka i Austrija sa ocjenom 5,39, slijede Španija, Ujedinjeno Kraljevstvo, SAD, Francuska i Kanada. Najbolje pozicionirana zemlja na Balkanu je Grčka na 32. mjestu, Hrvatska na 35. i Slovenija na 36. mjestu. Bosna i Hercegovina je rangirana na 90. mjestu od 140 posmatranih zemalja sa ukupnom ocjenom 3,8. Ovo predstavlja poboljšanje u odnosu na 97. mjesto u 2011. godini i 107. mjesto u 2009. godini, što je nedovoljan napredak jer se BiH nalazi u lošijoj polovini posmatranih zemalja i na samom dnu evropskih zemalja. Sjenku na ovaj relativno pozitivan pomak baca izostavljanje iz Izvještaja za 2015. godinu. Prema procjenama WEF-a sektor turizma u BiH za 2012. godinu ostvaruje 386,4 miliona dolara, što predstavlja 2,0% BDP, dok je šiti efekat turističke aktivnosti u ekonomiji procijenjen na 1.398 miliona dolara, tj. 7,4% BDP. U BiH je u 2011. godini registrovano 391.900 stranih turista prema WEF-u.

Detaljan prikaz glavnih pokazatelja konkurentnosti turizma u BiH predstavljan je na Grafikonu 2.

Grafikon 2: Osnovni pokazatelji konkurentnosti turizma u BiH, prema WEF, 2013 godina

Izvor: WEF 2013, strana 112, dostupno na:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf

Pristupljeno 04.12.2015.

Na osnovu Grafikona 2 dobija se detaljan uvid u prednosti i nedostatke sektor turizma u BiH. U najlošije ocjenjene spadaju indikatori vazdušnog transporta, putne infrastrukture, kulturnih resursa kao i informaciono-komunikacione tehnologije. Među najbolje ocijenjenim indikatorima izdvajaju se bezbjednost i sigurnost, dostupnost kvalitetne radne snage, zdravlje i higijena, afinitet ka putovanju i turizmu. Ove prednosti trebaju biti smjernice i podsticaj ka boljoj iskorišćenosti postojećih kapaciteta i stvaranju novih mogućnosti na osnovu ovih komparativnih prednosti. U ovom radu neće se ulaziti u polemiku o strateškim ciljevima i širem kontekstu konkurentnosti, investicijama i svim onim determinantama turizma koje su u domenu državne regulative i srednjoročnih ili dugoročnih makroekonomskih kretanja. Ovim radom želi se ukazati na potencijal koji BiH posjeduje u oblasti turizma, a naročito rekreacionog turizma, kao njegovog segmenta koji pokazuje dinamičan rast i u BiH može ostvariti zavidan rast i sveobuhvatan doprinos ekonomskom rastu i razvoju.

U Tabeli 1 prikazani su indikatori koji čine tri posljednja stuba konkurentnosti turizma (sklonost ka putovanju i turizmu, prirodni resursi i kulturni resursi) u kojima BiH ima najbolje, ali i najlošije ocjene i upravo tu se vide potencijali rekreativnog turizma koji može

postati vodeća turistička grana u BiH i time ostvariti široke pozitivne efekte na bh. privredu i konkurentnost.

Tabela 1: Izabrani indikatori konkurentnosti turizma u BiH, prema WEF, 2013 godina.

12th pillar: Affinity for Travel & Tourism		4.8	49
12.01	Tourism openness, % of GDP*	4.5	73
12.02	Attitude of population toward foreign visitors	6.6	8
12.03	Extension of business trips recommended	5.9	28
12.04	Degree of customer orientation.....	4.5	82
13th pillar: Natural resources		2.9	107
13.01	No. of World Heritage natural sites*	0	79
13.02	Quality of the natural environment.....	5.5	20
13.03	Total known species*	378	107
13.04	Terrestrial biome protection (0–17%)*	0.5	134
13.05	Marine protected areas, %*	0.8	47
14th pillar: Cultural resources		2.1	79
14.01	No. of World Heritage cultural sites*	2	88
14.02	Sports stadiums, seats/million pop.*	72,431.1	33
14.03	No. of int'l fairs and exhibitions*	7.0	86
14.04	Creative industries exports, % of world total*	0.0	69

Izvor: WEF 2013, strana 113, dostupno na:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf

Pristupljeno 04.12.2015.

Indikatori u sklopu 12., 13. i 14. stuba konkurentnosti turizma na najbolji način pokazuju jake i slabe strane turističkog potencijala BiH. Najbolju ocjenu (6,6) i rang (8) BiH je dobila u indikatoru '*odnos domaćina prema stranim turistima*', zatim ocjenu (5,5) i rang (20) u indikatoru '*kvalitet prirodnog okruženja*', potom ocjenu (5,9) i rang (28) za indikator '*preporuka za produženje poslovnog putovanja*' i ocjenu (72.431¹) rang (33) za indikator '*sportski stadioni – broj sjedišta na milion stanovnika*'. Najlošije ocijenjena područja predstavljaju '*zaštićena bio područja (% od ukupne površine)*' i '*bio diverzitet*'. Jasno je da se na bio diverzitet ne može značajno djelovati, ali je dugoročno moguće popraviti zaštitu postojećih vrsta, naročito kroz stvaranje zaštićenih bio područja, no, to nije predmet ovog rada. Ovde se žele istaći postojeće prednosti i značajne mogućnosti koje bi se otvorile u sveri turizma ukoliko bi sistematski insistirali na razvoju rekreativnog turizma za koji imamo najveće potencijale. Ono što bi moglo i trebalo biti promijenjeno u cilju poboljšanja konkurentnosti bh. turizma svakako je '*broj međunarodnih sajmova i izložbi*', a naročito je potrebno popraviti ocjene u

¹ Ocjene WEF-a se po pravilu kreću u intervalu 1-7, sa izuzetkom mjerljivih realnih veličina kao što je slučaj u ovom indikatoru koji pokazuje stvaran broj dostupnih sjedišta na stadionima na milion stanovnika.

indikatoru 'stepen orijentacije ka kupcu' gdje se BiH rangira tek na 82. mjestu, dok npr. Austrija u tom segmentu zauzima 3 poziciju (vidi Tabelu 2.).

Kao zemlje komparatori biće predstavljeni indikatori 12., 13. i 14. stuba konkurentnosti turizma za Austriju i Grčku, kao geografski bliske zemlje, sa približnim civilizacijskim nasleđem, približnom površinom i brojem stanovnika. Konkurentnost turizma je bolje ocjenjena u Austriji i pored neizmjernog kulturno-istorijskog bogatstva, morske obale i pogodne klime u Grčkoj. Upravo ova činjenica u prvi plan ističe važnost strateškog odnosa prema turizmu i potencijal rekreacije u turizmu koji je u Austriji iskorišten do maksimuma, dok u Grčkoj turizam ima više karakter pasivnog odmora. Turizam povezan sa rekreacijom pokazuje bolju prilagodljivost na sezonske oscilacije i generiše veće prihode kroz iznajmljivanje opreme i instruktora, kao i kroz dodatne usluge. Na ovaj način Austrija je u 2011. godini privukla 23 miliona stranih turista, dok je Grčka ostala na 16,4 miliona stranih turista. Sektor turizma u Austriji za 2012. godinu ostvaruje 20,35 milijardi dolara, što predstavlja 4,8% BDP, dok je šiti efekat turističke aktivnosti u ekonomiji procijenjen na 58 milijardi dolara, tj. 13,7% BDP. Sektor turizma u Grčkoj za 2012. godinu ostvario je prihod od 16,96 milijardi dolara, što predstavlja 6,7% BDP, dok je šiti efekat turističke aktivnosti u ekonomiji procijenjen na 42,77 milijardi dolara, tj. 16,8% BDP. Detaljan prikaz indikatora koji čine tri poslednja stuba konkurentnosti turizma (sklonost ka putovanju i turizmu, prirodni resursi i kulturni resursi) i koji su u mnogome zaslužni za pozicioniranje Austrije na 3. mjestu, te Grčke na 32. mjestu konkurentnosti turizma, prikazani su Tabeli 2.

Tabela 2: Izabrani indikatori konkurentnosti turizma u Austriji i Grčkoj, prema WEF, 2013 godina.

Austria	Greece
12th pillar: Affinity for Travel & Tourism 5.5..... 12	12th pillar: Affinity for Travel & Tourism 4.8..... 55
12.01 Tourism openness, % of GDP* 7.3 34	12.01 Tourism openness, % of GDP* 5.9 48
12.02 Attitude of population toward foreign visitors 6.7 5	12.02 Attitude of population toward foreign visitors 6.5 37
12.03 Extension of business trips recommended 6.4 3	12.03 Extension of business trips recommended 5.7 45
12.04 Degree of customer orientation 5.9 3	12.04 Degree of customer orientation 4.5 90
13th pillar: Natural resources 4.0 49	13th pillar: Natural resources 4.2 40
13.01 No. of World Heritage natural sites* 0 79	13.01 No. of World Heritage natural sites* 2 25
13.02 Quality of the natural environment 6.7 1	13.02 Quality of the natural environment 5.3 31
13.03 Total known species* 417 91	13.03 Total known species* 475 78
13.04 Terrestrial biome protection (0-17%)* 14.8 35	13.04 Terrestrial biome protection (0-17%)* 16.3 25
13.05 Marine protected areas, %* n/a n/a	13.05 Marine protected areas, %* 0.7 55
14th pillar: Cultural resources 5.9 12	14th pillar: Cultural resources 4.3 25
14.01 No. of World Heritage cultural sites* 9 29	14.01 No. of World Heritage cultural sites* 18 14
14.02 Sports stadiums, seats/million pop.* 71,791.9 35	14.02 Sports stadiums, seats/million pop.* 65,737.9 38
14.03 No. of int'l fairs and exhibitions* 251.7 12	14.03 No. of int'l fairs and exhibitions* 132.7 28
14.04 Creative industries exports, % of world total* 1.3 19	14.04 Creative industries exports, % of world total* 0.2 42

Izvor: WEF 2013, za Austriju strana 97, za Grčku strana 179, dostupno na:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf

Pristupljeno 04.12.2015.

Analizom indikatora predstavljenih u Tabeli 2. identifikuju se uzroci bolje konkurentske pozicioniranosti turizma Austrije u odnosu na Grčku. Austrija je dobila najbolju ocjenu (6,7) i rang (1) u indikatoru '*kvalitet prirodnog okruženja*', dok je u Grčkoj ovaj indikator rangiran na 31 poziciji. O čemu je ovde riječ? Kao prvo, radi se o tome da postojeće prirodno bogatstvo u Grčkoj nije na adekvatan način stavljeno u funkciju turizma i kao drugo, da se savremene tendencije i zahtjevi modernog turista okreću ka rekreacionom turizmu prije nego ka konvencionalnom sezonskom (ljetnom) turizmu.

Najveća razlika u ocjenama i rangu između Austrije i Grčke primjećuje se kod indikatora '*stepen orijentacije ka kupcu*' gdje je Austrija na 3. mjestu, a Grčka tek na 90. Razlika u rangiranju indikatora '*preporuka za produženje poslovnog putovanja*', zatim kod indikatora '*odnos domaćina prema stranim turistima*', te '*broj međunarodnih sajмова i izložbi*' objašnjava na koji način je Austrija ostvarila ogromnu pozitivnu razliku u ukupnom prihodu od turizma u odnosu na Grčku.

Ova komparativna analiza nedvosmisleno potvrđuje hipotezu koja je postavljena na početku ovog rada da turizam i rekreacija u turizmu značajno doprinose ukupnom ekonomskom razvoju, životnom standardu i blagostanju, ako se država pozicionira kao kvalitetna i privlačna turistička destinacija.

4. DISKUSIJA

Turistički potencijal Bosne i Hercegovine poznat je još od vremena Austrijske okupacije 1878. godine. Tadašnji Austro-Ugari su bili oduševljeni prirodnim ljepotama BiH, iako su tadašnje austrijske zemlje imale izvanrednu i raznoliku prirodu. Austrija, koja sada ima površinu od 83.850 km² (BiH 51.129 km²) zahvaljujući prirodnim ljepotama ostvaruje veliki prihod od turizma iako nema more. Koliko ljudski faktori poput obrazovanosti stanovništva, kulture i radnih navika, putna infrastruktura, ali i sklonost ka rekreaciji, mogu uticati i na djelatnost turizma vidimo iz primjera Austrije. Ova zemlja, iako ne izlazi na more, uz izrazito razvijenu i diversifikovanu turističku ponudu ostvaruje od zimskog i ljetnjeg turizma znatno veće prihode od Hrvatske i Crne Gore zajedno.

U stručnoj i naučnoj literaturi i svakodnevnoj praksi široko je prihvaćen termin sportska rekreacija kojim se označava specifično područje fizičke kulture, koje ima svoju programsku, organizacionu, materijalnu i kadrovsku strukturu.

Mikalački (2005) sama riječ rekreacija potiče od latinske riječi *recreo* – ponovo stvarati, ponovo proizvoditi, obnavljati; *recreatum* – obnavljati, okrijepiti, osvježiti, jačati, podsticati; *recreare* – podrazumijeva, ponovo se roditi, okrijepiti, dolaziti sebi; *recreatio* – obnavljanje (snage), prezdravljivanje.

Bilić i Bonacin (2007), pojam rekreacija dolazi od latinske riječi *recreo*, *recreare*, pri čemu možemo razlikovati prefiks *re* koji znači „ponovno“, a *creare* znači „oblikovati, stvoriti, regenerirati.“ Antropološki smisao ove formulacije daje nam smislenu definiciju koja znači obnoviti, osposobiti, odmoriti, revitalizovati, regenerisati.

Hadžikadunić i sar. (2002) razvoj savremenog turizma počinje od sredine XIX vijeka, a obično se veže za pojavu prve putničke agencije Tomasa Kuka (Thomas Cook). On organizuje prvo od značajnijih, prije svega, organizovanih turističkih putovanja, prevoz željeznicom grupe od 570 turista, učesnika Kongresa 1841. godine. To prvo organizovano putovanje organizovao je Tomas Kuk (rođen u Melburnu 1808), koje se prvi posvetio organizaciji ne samo putovanja već i smještaja, ishrane i vodičke službe. Nekoliko godina kasnije, Kuk organizuje i prvo kombinovano putovanje željeznicom i morem do Irske. Godine 1851., otac putničkih agencija, prodao je 165.000 karata za razgledanje izložbe u Londonu, dok je za Međunarodnu izložbu u Parizu 1845. prodao 400.000 ulaznica Belgijancima, Holanđanima, Australijancima i Švajcarcima.

Pržulj (2012) teorija sportske rekreacije, kao naučna disciplina, za predmet svog izučavanja ima sportsku rekreaciju kao specifično područje fizičke kulture, koje se naučno programski, organizaciono, materijalno kadrovski i marketinški konstituisalo i specijalizovalo za efikasno i racionalno zadovoljavanje specifičnih potreba i interesa različitih kategorija građana i koje je u osnovi usmjereno na optimizaciju njihovog psihosomatskog statusa.

Blagajac, M. (1992) primjena rekreativnog vježbanja u procesu rada i istraživanje njegovih efekata ima dugu tradiciju. Još 1670. godine Tissot (Švajcarska) objavio je knjigu pod naslovom „Potreba kretanja za umne radnike“. Stari Grci su cijenili značaj fizičke aktivnosti za intelektualni rad („Peripatetici razmišljahu šetajući“). Prvi slučaj primjene rekreativnog vježbanja u toku rada u industrijskoj proizvodnji registrovan je 1883. godine u tvornici vagona Pulman (SAD). Ruski fiziolog Sečenov otkrio je 1904. godine fenomen aktivnog odmora, poslije čega su Pavlov i drugi fiziolozi rada svestrano izučavali primjenu i efekte aktivnog odmora.

Gnjato i sar. (2005) u turističkoj ponudi Republike Srpske turizam na jezerima ima prepoznatljivo mjesto. Temelji se na različitim mogućnostima turističke ponude prirodnih i vještačkih jezera, što je u skladu sa njihovim smještajem u različitim reljefnim, klimatskim, biogeografskim i ekološkim uslovima. U osnovi, jezera su, kada se govori o turizmu, sve više u funkciji rekreacije i različitih sportova. Jezera omogućavaju aktivan odmor, naročito planinska i riječna, dok vještačka pružaju dobre uslove razvoja sportova na vodama: nautičkog, ribolovnog, izletničkog, turizam u tranzitu i drugo. U turističkoj ponudi i turističkom prometu Republike Srpske, još uvijek veći značaj imaju vještačka u odnosu na prirodna jezera. Tome doprinosi njihov položaj u odnosu na glavne komunikacije, solidna turistička infrastruktura i suprastruktura, višestruke mogućnosti valorizacije jezera u svim godišnjim dobima i slično. Prirodna jezera, posebno planinska, su izvan glavnih komunikacija, pristup im je otežan, izuzev planinarima, avanturistima i zaljubljenicima prirode, ne raspolažu potrebnom infrastrukturom, što sve skupa ne ide u prilog razvoju turizma na tim jezerima.

Hadžikadunić i sar. (2002) neosporno je da turizam čini najveću socijalnu pojavu ovog vijeka. Iako ima svoju tradiciju, njegov razvitak tek u dvadesetom vijeku doživljava izuzetnu ekspanziju. Svakim danom turizam postaje „artikal masovne potražnje“. U lepezi faktora koji su uticali na nagli razvoj turizma, javlja se i drugi sociološki fenomen „sport“

pod čijim se pojmom u širem smislu misli na područje sportske rekreacije koja nastaje kao nužnost savremenog čovjeka za kretanje kao posljedicom industrijalizacije i urbanizacije. Dok klasični sport predstavlja turizmu podstrek za putovanjem u cilju posmatranja priredbi, sportska rekreacija je aktivan ljudski angažman u provođenju aktivnosti. Ona kao takva postaje sve više sastavni dio turističke ponude i čini njenu aktivnu komponentu. Uz kompenzaciju i korekciju negativnih posljedica industrijalizacije i urbanizacije, rekreacija predstavlja sve važniju komponentu savremene turističke ponude. Sa njom turistička ponuda postaje potpunija, raznovrsnija i korisnija, a sportska rekreacija u turizmu dobija posebno ekonomsko značenje.

5. ZAKLJUČAK

Turizam je društveno ekonomska pojava koja uz sport karakteriše život naše civilizacije krajem XX vijeka. U okviru turizma razvio se čitav niz selektivnih vrsta u zavisnosti od godišnjeg doba, geografskih ili istorijskih lokaliteta, uzrasta, zdravstvene situacije i tako dalje. Tako da postoje: kongresni, lovni, ribolovni, seoske, nautički, dječiji, zdravstveni, planinski, zimski...

Rekreacija potiče od latinske riječi *recreo* – ponovo stvarati, ponovo proizvoditi, obnavljati; *recreatum* – obnavljati, okrijepiti, osvježiti, jačati, posticati; *recreare* – podrazumjeva, ponovo se roditi, okrijepiti, dolaziti sebi; *recreatio* – obnavljanje (snage), prezdravljanje.

U Bosni i Hercegovini turizam je dobio značajnu privrednu i razvojnu ulogu kandidovanjem Sarajeva za organizaciju XIV Zimskih olimpijskih igara 1984. godine. Priprema i organizacija igara generisala je veliki broj radnih mjesta. Samo u ugostiteljstvu i turizmu broj zaposlenih u 1984. u odnosu na 1983. povećao se 17,7%. Republika Srpska raspolaže respektabilni resursima razvoja planinskog turizma. Na to ukazuje nekoliko značajnih planinskih lokaliteta sa mnoštvom geomorfoloških, hidrografskih, bioklimatskih i biografskih turističkih vrijednosti. Intezivan razvoj savremenog planinskog turizma prati razvoj turističke infrastrukture i suprastrukture. Prekretnicu u razvoju planinskog odnosno zimskog planinskog turizma imale su XIV Zimske olimpijske igre, održane u Sarajevu početkom 1984. i na okolnim planinama (Jahorini, Trebeviću, Igmanu, Bjelašnici).

Tokom posljednje dvije decenije, turizam pokazuje značajan rast i postaje 'globalni fenomen' sa sve većim udjelom u svjetskoj ekonomiji. Do sada je svjetske turističke organizacije UNWTO objavila podatke za 2014. godinu u kojoj je registrovano 1.135 miliona inostranih turista, što predstavlja rast od 4,4% u odnosu na 2013. godinu. Takođe, rast je ostvaren i u ukupnom prihodu od turizma od 3,7%, te on u 2014. godini iznosi 1.245 milijardi dolara (937 milijardi evra), a ako se ovom iznosu dodaju prihodi za usluge međunarodnog transporta dolazimo do iznosa od 1,5 triliona dolara, tj. prosječno 4 milijarde dolara na dan.

Izvještaj o konkurentnosti putovanja i turizma Svjetskog ekonomskog foruma predstavlja najreprezentativnije svjetski izvještaj u oblasti turizma. U 2013. godini Bosna i

Hercegovina je rangirana na 90. mjestu od 140 posmatranih zemalja sa ukupnom ocjenom 3,8. Među najbolje ocijenjenim stubovima konkurentnosti turizma izdvajaju se bezbjednost i sigurnost, dostupnost kvalitetne radne snage, zdravlje i higijena, afinitet ka putovanju i turizmu. Ove prednosti trebaju biti smjernice i podsticaj ka boljoj iskorišćenosti postojećih kapaciteta i stvaranju novih mogućnosti na osnovu ovih komparativnih prednosti. Posmatrajući pojedinačne indikatore vezane za rekreaciju u turizmu najbolju ocjenu (6,6) i rang (8) BiH je dobila u indikatoru '*odnos domaćina prema stranim turistima*', zatim ocjenu (5,5) i rang (20) u indikatoru '*kvalitet prirodnog okruženja*', potom ocjenu (5,9) i rang (28) za indikator '*preporuka za produženje poslovnog putovanja*' i ocjenu (72.431) rang (33) za indikator '*sportski stadioni – broj sjedišta na milion stanovnika*'. Najlošije ocijenjena područja predstavljaju '*zaštićena bio područja (% od ukupne površine)*' i '*bio diverzitet*'.

Kroz komparativni metod analizirani su odgovarajući indikatori za Austriju i Grčku, kao geografski bliske zemlje, sa približnim civilizacijskim nasleđem, približnom površinom i brojem stanovnika. Konkurentnost turizma je bolje ocijenjena u Austriji i pored neizmjernog kulturno-istorijskog bogatstva, morske obale i pogodne klime u Grčkoj. Upravo ova činjenica u prvi plan ističe važnost strateškog odnosa prema turizmu i potencijal rekreacije u turizmu koji je u Austriji iskorišten do maksimuma, dok u Grčkoj turizam ima više karakter pasivnog odmora. Ova komparativna analiza nedvosmisleno potvrđuje hipotezu koja je postavljena na početku ovog rada da turizam i rekreacija u turizmu značajno doprinose ukupnom ekonomskom razvoju, životnom standardu i blagostanju, ako se država pozicionira kao kvalitetna i privlačna turistička destinacija.

6. LITERATURA

1. Bilić, Ž., Bonacin, D. (2007). Uvod u kineziološku rekreaciju. Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Mostar, str. 30
2. Blagajac, M. (1992). *Programirani aktivan odmor*, Novi Sad, str. 44
3. Gnjato, R., Trbić, G., Marinković, D., Gnjato, O., Lojović, M. (2005). *Republika Srpska –turistički potencijali*- Grafomark, Laktaši, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevu, str. 17, 107-109 i 172-173
4. Hadžikadunić, M., Demir, M., Haseta, M., Pašalić, E. (2002). *Sportska rekreacija*, Fakultet za fizičku kulturu, Univerzitet u Sarajevu, str. 194-195, 197-200 i 207-208
5. Mikalački, M. (2005). *Sportska rekreacija*, Fakultet fizičke kulture, Univerzitet u Novom Sadu, str. 11
6. Mitić, D. (2001). *Rekreacija*. Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu, str. 251-252
7. Pržulj, D. (2012). *Teorijske osnove sportske rekreacije*. Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, str.15
8. World Economic Forum – WEF (2013). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013*. World Economic Forum, str. 96, 97, 112, 113, 178 i 179. Dostupno

na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf
Pristupljeno: 04.12.2015

9. World Tourism Organization – UNWTO (2015). *UNWTO Annual Report 2014*. UNWTO. Madrid, str. 10 i 14. World Economic Forum
http://dtxq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_annual_report_2014.pdf
Pristupljeno: 04.12.2015

Korespodencija

Prof. dr Milomir Trivun,

e-mail: milomirtrivun@gmail.com

prevod na engleski:

mr Jelena Mičić